

BESLUT

2019-11-25

Dnr: 19/02724

SAKEN

P1-morgon, 2019-08-21, inslag om en rapport från Världsbanken; fråga om opartiskhet, saklighet och otillbörligt gynnande

BESLUT

Inslaget frias. Det strider inte mot kraven på opartiskhet och saklighet eller bestämmelsen om otillbörligt gynnande av kommersiella intressen.

INSLAGET

Inslaget handlade om en rapport från Världsbanken om att konstgödsel kan skada barns hälsa och inleddes genom att programledaren sa följande.

Och då gäller det morgonens nyhet om hur konstgödsel kan skada barns hälsa, som vi hörde i *Ekot*. Världsbanken varnar i en ny rapport att kvävet från konstgödsel förorenar dricksvatten över hela världen, och skadar barnen så att de blir kortväxta. Och därför avråder Världsbanken nu från stora subventioner av konstgödsel.

Därefter sa en ekonom som författat rapporten bland annat att kväve är viktigt för odling men att det vid överanvändning kan leda till att människor stannar i växten, lever kortare och tjänar mindre. Sedan sa en hälsokorrespondent vid Sveriges Radio AB (SR) att konstgödsel spelat en betydande roll i att driva jordbruket framåt och att det är viktigt att Världsbanken nu ifrågasätter den mängd konstgödsel som används i världen. Sedan sades bland annat följande.

(Pgl) – Kortväxthet hos barn som det talas om, hur farligt är det? [...] (Korrespondent)
– Det är egentligen ett tecken på att det här barnet inte har utvecklats normalt. Tidigare har man tänkt, alltså i vissa länder så talar man om att 30, 40 procent av barnen under fem år kortväxta, det är minst 150 miljoner barn på jorden under fem. Och det är tecken på då att de har inte fått tillräckligt med näring, de har ofta haft massa diarréer, och det är det man har trott kanske att det mest berott på förut, alltså att det har inte varit ordentlig sanitet, det har runnit ut från toaletterna så att säga rakt ut i det de ska dricka. Men nu visar Världsbanken att det är mycket annat skit i vattnet som de dricker och de just kväveföreningen nitrat och nitrit, och den här kortväxtheten gör att hjärnan utvecklas inte normalt till exempel. [...] Om vi bara gå in lite kort på vad det kan vara i

det här kvävet som är farligt för kroppen då, man vet att kväve bland annat påverkar kroppen så att man får för lite syre, det är det som kan orsaka Blue baby syndrome, som gör att liksom bebisarna är alldeles blå för att de har för lite syre och det kan man dö av.

Sedan sa korrespondenten bland annat att länder framöver kommer att inse vilka ekonomiska konsekvenser som ökad kortväxthet hos barn kan få och att det genom modern teknik finns möjlighet att kontrollera jordbruket även i fattiga länder. Därefter sa korrespondenten följande.

Idag så sprids kunskap så snabbt också så när världen nu får koll på den här nya kunskapen så kommer också fler oroliga föräldrar att säga, vi vill inte ha den där skiten i vårt vatten, sluta att sprid så enorma mängder konstgödsel. Världsbanken säger inte att man helt ska sluta att gödsla, de säger att man måste göra det mycket mindre, man måste göra det mycket smartare och man ska vara medveten om att ungefär hälften av konstgödseln idag leder till ökade skördar, resten åker upp i luften och ökar på klimatförändringen med lustgas, eller ut i vattnet då.

ANMÄLAN

Anmälaren anser på närmare anförda grunder att inslaget var tendentiöst och felaktigt samt skiftade mellan olika ståndpunkter.

Både i den ursprungliga rapporten från Världsbanken och i inslaget med rapportens författare används begreppen ”fertilizer” eller ”nitrogen fertilizer” vilket på svenska är ”gödsel” eller ”kvävegödselmedel”. Man skriver inte ”chemical fertilizer”, vilket är konstgödsel. Ekonomen som var författare till rapporten sa heller inte att det är ”konstgödselkväve” som vid övergödning kan åsamka barn skada, utan bara kväve. Trots detta påstod de båda medverkande att rapporten endast handlar om kväve från ”konstgödsel” och använde genom hela inslaget begreppet konstgödsel.

Vidare ifrågasatte varken den medverkande korrespondenten eller programledaren den information de presenterade. Ingen kritisk röst som ifrågasatte Världsbankens slutsatser fick komma till tals. Det framstod därför som en sanning att det som orsakar kortväxtheten hos undernärda barn inte är kväve i vatten utan endast kväve i vatten från konstgödsel.

Det står i rapporten att gödningsmedel innehållande kväve ger dramatiska effekter på barns längd i fattiga länder. Även korrespondenten påstod att kväve i kroppen påverkar barn så att de får för lite syre. Detta är felaktigt. Övergödning i vatten kommer från växtnäring i både naturgödsel, jordrester och konstgödsel. Kväveatomen och kväveföreningarna är identiska oavsett vilken typ av gödsel de kommer ifrån.

I inslaget utelämnades att problemen med övergödning är minst lika stora med organiska gödselmedel. Dessutom påstod programledaren att Världsbanken

avråder från stora subventioner av konstgödsel. Anmälaren ställer sig frågande till om det verkligen finns subventioner till konstgödsel idag.

Inslaget bryter mot bestämmelsen om otillbörligt gynnande av kommersiella intressen eftersom att de enda som frekvent använder ordet konstgödsel och inte det vetenskapliga ordet mineralgödsel är de som tjänar pengar på konceptet ”ekologiskt”. Genom inslaget drog lyssnarna slutsatsen att undvika mat från jordbruk som använder konstgödsel och endast köpa mat från de företag och organisationer som tjänar pengar på det så kallade ekologiska jordbruket.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

SR har fått möjlighet att yttra sig över kraven på opartiskhet och saklighet. Programföretaget anser att inslaget överensstämmer med kraven och anför sammanfattningsvis följande.

Världsbankens rapport bygger på mer än 220 vetenskapligt publicerade studier som bland annat gjorts av medicinare och naturvetare. En stor majoritet av studierna är publicerade i ansedda vetenskapliga tidskrifter. Före publicering lät *Ekot* en forskare vid Stockholm International Water Institute (SIWI) läsa rapporten och bedöma dess slutsatser. SIWI är fristående från Världsbanken och har hög vetenskaplig expertkunskap kring globala vattenfrågor. Enligt SIWI är slutsatserna inte vetenskapligt kontroversiella utan bygger på tidigare publicerade studier. Vad som är nytt är att rapporten ger en global bild och är tydlig kring hälsoriskerna med konstgödsel.

Anmälaren hävdar att SR felaktigt påstod att konstgödsel, inte bara kväve i sig, orsakar kortvuxenhet hos undernärda barn. Anmälaren hänvisar till en summering av rapporten. I själva texten i Världsbankens rapport förtydligas dock att just kväveföroreningar i dricksvatten från konstgödsel är den viktigaste orsaken. Det är omöjligt att i ett samtal på några minuter sammanfatta alla delar i en rapport på 142 sidor och som berör många olika sorters föroreningar.

Språkvården på SR menar att konstgödsel till skillnad från mineralgödsel är ett vedertaget begrepp och den term som i dagsläget är mest lättbegriplig för publiken. Prefixet ”konst-” innebär att gödseln till skillnad från naturgödsel är framställt på konstgjord väg.

SR tillbakavisar anmälarens kritik om att korrespondenten tog ställning för rapporten. Intervjun var en nyhetsintervju där en korrespondent berättade om slutsatser i rapporten. Något ställningstagande gjordes inte av programledaren eller korrespondenten och någon utpekad part kritiserades inte heller. I inslaget redovisades också tydligt att konstgödsel bidragit till skördeökningar som gett mat åt miljontals människor på jorden det senaste seklet.

I rapporten står bland annat att subventioner till konstgödsel uppgår till 11,6 miljoner dollar årligen bara i Indien.

AKTUELL BESTÄMMELSE

SR ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i radion (14 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Bestämmelsen innebär bland annat att en programledare eller reporter inte får göra värderande uttalanden eller ta ställning i kontroversiella frågor.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden konstaterar att inslaget uteslutande handlade om den aktuella rapporten från Världsbanken. SR har i sitt yttrande visat god grund för de sakuppgifter som fördes fram i inslaget. Det faktum att andra forskningsrön inte framfördes i inslaget medför inte att det strider mot kravet på opartiskhet. Vad anmälaren i övrigt anfört medför inte heller att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet eller bestämmelsen om otillbörligt gynnande av kommersiella intressen.

Detta beslut har fattats av Malin Bonthron, Ulrika Hansson, Clas Barkman, Bo-Erik Gyberg, Gunnar Springfeldt och Pia Rehnquist efter föredragning av Elin Ackerberg.

På granskningsnämndens vägnar

Malin Bonthron

Elin Ackerberg